

Alia.

Indignum me Domine fateor tuis sacris, qui innumeris quotidie fuscior peccatis. *Exstat totidem verbis in superiori missa Illyrici.*

Alia.

Altissime Deus ignosce mihi, etc. *Exstat etiam supra aliquot verbis additis et immutatis.*

A

Alia.

Impellit me ministrandi officium hostiam salutarem offerre pro populi delicto, sed terret conscientia indebiti sacerdotii, etc. *Habetur item in superiori missa.*

Cætera desunt.

MONUMENTA MONASTICA

De Prandio monachorum qualiter monasteriis in Romana Ecclesia constitutis est consuetudo.

(Gerbert, *Monum. vet. liturg. Alem. ex ms. Sangall. sæc. ix.*)

Quando autem ad prandium accedunt, dicit prior orationem cum fratribus, hoc est : *oculi omnium* ; totam cum *Gloria Patri* subsequente prolixè dicuntur, et postea in fine *alleluia* canuntur ; et dicit sacerdos orationem talem vocem, ut cuncti audiantur, et respondeant. *Amen. Hoc benedicantur nobis Dne dona tua.* Vel alias sunt plurimas, quæ ad hunc cibum sunt deputatas. Et sedent postea omnes in loco suo ; habent autem prope mensa Abbatis cathedra tale ex alto stabilita cum annologio, ubi librum ponitur, et sedent, cum legunt. Et statim, cum primum cibum ponunt ministri, et signum insonuerit, ut signetur ad comedendum, respondent omnes : *Deo gratias.* Priore signante, aut presbytero, vel cui jusserit, tali voce signatur, ut universi audiant, et respondent : *amen.* In ipso incipio comedentium est præparatus lector, qui statim petit benedictionem, dicit : *jube Domne benedicere.* Senior autem dicit : *Salvet nos Dns* ; et respondent omnes *amen* ; et ingreditur ad legendum, et legit, quamdiu illum cibum manducant, et postea, si longo prandio habuerint, ut diucius sedeant, vel si aliam ministrationem ministrentur, tangit Prior mensa, ut sileat ipse lector modicum, et si fuerint pisces, vel etiam si volatilia, manducant ; cum ministratur, et insonuerit signum, ut benedicatur, respondent omnes : *Deo gratias*, et benedicit Prior, aut cui jusserit, dicente : *creaturam suam creator omnium Dns benedicat*, et respondent omnes, *amen* ; et manducatur. Si item alius cibus fuerit, dicit orationem, hoc est : *precibus scæ Dei genitricis Mariæ, et nos, et donu sua Xps Filius Dei benedicat* ; respondent omnes, *amen.*

Et ad aliam ministrationem iterum legit lector tamdiu, quousque præcipiat ei Abba ut finiatur. Aut si ille congruam finem invenerit, si benedictio sonaverit in extremo sermone repetit ipsum iterum secundum vicem prolixè ; et respondent omnes : *Deo gratias*, et descendit. Si autem longa fuerit lectio, et vel bene finierit sermonem, repetit ipsum, et postea dicit : *tu autem Dne miserere nobis*, et respondent omnes, *amen.* Sic et ad nocturnis, vel ad collecta, vel ubi præceptum legerint divinum, ista est consuetudo, ut semper quando incipit legere, petita benedictione dicit : *jube Domne benedicere* ; quando finierit lector lectionem, *Deo gratias* respondent. Et descendente eo vadit ante mensam Abbatis, et dat ei benedictionem, unde manducat, et bibit. Surgentibus autem fratribus dicent lente : *confiteantur tibi Dne* ; adjunctes *Gloria Patri*, et ad finem *alleluia* canentes. Et si majorem refectio-nem habuerint, ut eis exinde superfuerit dicit Prior, vel cui cura commissa est orationem : *fragmenta, quæ superaverunt servis suis, Xpus Filius Dei multiplexit, et benedicat, et abundare faciat, qui est benedictus in sæcula sæculorum*, et respondentibus omnibus, *amen*, vadunt in oratorio ad orationem Dnm gratias agentes, et ibi dicent post finitam orationem *dispersit dedit*, completo officio cibi.

Item ad sera cœnantibus, cum ingressi fuerint, ubi reficiuntur, dicant, subtrahendo moras, orationem : *edent pauperes*, adjunctes *Gloria Patri*, et

in fine canentes *alleluia*. Et dicit senior orationem, sic tamen, ut cuncti audiant, et respondeant, *amen*, hoc est : *tua nos Dne* ; vel alias sunt multas secundum tempus. Sedentes autem in sedilia sua faciunt similiter, sicut et in prandio in die, et si contigerit, ut nox perveniat cœnantibus, et lumen necesse sit accendere ; ille autem frater, qui lumen adportat, statim cum ingreditur in domum prope seniores dicit tali voce, ut omnes audiant : *lumen Xpi*, et dicunt omnes *Deo gratias* ; et iterum ipse incurvatus dicit : *jube Domne benedicere.* Senior autem dicit : *in nomine Dni sit* ; et respondent omnes, *amen*, et sic ponit lumen in locum suum, ut luceat omnibus in domo. Et si miscere jussum fuerit fratribus, ut bibant, vadit minister ad ministerium, et tangit digito suo calicem, et respondent omnes *Deo gratias*, et signat, et respondent omnes, *amen*, et sic bibent cum benedictione ; et si fructum eis Dns dederit, dicit senior ita orationem : *fructus suos Dns omps benedicat*, et respondent omnes, *amen.* Sic fit de omnia (omni) administrationem. Cum autem refectio expleta fuerit, facto signo, ut surgant, ille frater, qui in quoquina septimanam facit, quando fratres reficiunt, semper cum aliis ministris ad mensam seniorum sive fratrum administrat. Curs autem surgunt a mensa, ille frater curvat se contra orientem super genua sua, et rogat pro se orare, dicens : *Domni orate pro me* ; et dicit senior, *salvet nos Dns*, ille frater surgens, dicit prolixè voce, *Deo gratias.* Statim omnes fratres incipiunt canere, *semper tibi Dne gratias.* Ita finitum, dicit Prior cum fratribus : *miserator et misericors Deus*, prolixè cum *Gloria*, adjunctes et in fine *alleluia*. Sive : *Qui dat escam omni carni, confitemini Dno cali, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus*, et dicit sacerdos orationem, hoc est : *satiasti nos Dne*, finita respondent omnes, *amen*, et sic vadunt ad orationem, et orant, sicut supra scriptum est.

Ille autem septimanarius, qui ingreditur quoquinam, in die dominica ingreditur, vel egreditur, juxta id quod in regula sci Benedicti continetur scriptum. Matutinis finitis statim in oratorio, qui egreditur, postulat pro se orare dicens : *Domni orate pro me*, dicit autem senior : *salvum fac servum tuum* ; ille vero subsequens dicit cum omnibus fratribus : *benedictus es Dne Deus*, hoc usque tercio repetens, accepta benedictione egreditur. Statim dicit, qui ingreditur : *Deus in adjutorium meum intena*, et ista oratione tercio cum omnibus repetitur, et accepta benedictione, intrat ad serviendum fratribus suis. Sic et in ecclesia beati Petri apostoli presbyter septimanam facit, vel mansionarii, qui lumen vel ornatum ipsius ecclesie custodiunt, die Sabbati ora tercia consignant officia sua ad parvos, et sic descendunt, et vadunt in domos suas, et illi alii cum presbytero vel parvis suis (paribus suis) usque ad alio Sabbato serviunt, et faciunt similiter, et sic in omnibus officiis honeste, vel ordinabiliter Deo conservantur.

Et si fortasse ista, quæ de multis pauca conscripsimus (conscripsi) alicui displicuerit, non sit

plger, sed habeat prudentiam; sic habent alii Sacerdotes, vel Patres, seu et Monachi devoti, qui recto ordine vivere, atque custodire cum divina auctoritate desiderant. Quomodo illi vadunt, istam scam doctrinam ad suam utilitatem, vel suos, seu et multorum ædificationem cum magno labore ipsam deferent, ut hic postmodum, vel in futurum perpetualiter gaudeant, atque letentur in conspectu Dei et angelorum, vel omnium sanctorum ejus. Vadat sibi ipse Roma, aut si piget, misso suo fideli in loco suo transmittat, et inquireat diligenter, si est ita, aut non est, quod de pluribus parum conscripsimus; aut si non ita ibidem celebratur, vel si bene cum sancta intentione vel devotione inquisierat, et adhuc in centuplum melius, unde in opere Dei proficiat, invenerit; tunc postmodum fortasse ista audiat, despiciere vel derogare, vel etiam tantos et tales scos Patres contra se adversare præsumat, qui istam scam normam instituerunt. Primus, beatus Damasus Papa, adjuvante S. Hieronimo presbytero vel ordinem ecclesiasticum descriptum de Hierosolyma permissu sci ipsius Damasi transmittentem instituit, et ordinavit. Post hunc beatissimus Leo Papa annalem cantum omnem instituit, atque opuscula in canonica institutione luculentissima edidit, quam, si quis ea usque ad unum ista non receperit, vel veneraverit, anathema sit. Deinde beatus Gelasius (Zelasius) Papa similiter omnem annalem cantum seu et decretalia canonum honeste atque diligentissime, facto in sede beati Petri apostoli conventu sacerdotum plurimorum, conscripsit. Post hunc Simmachus Papa similiter et ipse annalem suum cantum edidit. Iterum post hunc Johannes Papa similiter et ipse annum circuli cantum, vel omni ordine conscripsit. Post hunc Bonifacius Papa, qui inspirante sco Spu et regulam conscripsit, et cantilena anni circuli ordinavit. Post hos quoque beatus Gregorius Papa, qui afflatu sci Spus, magnam atque altissimam gratiam ei Dns contulit, ut super librum beati Job moralia diptycha (librica), investigatione tripliciter atque septiformem expositionem lucidaret. Super Ezechiel quoque propheta prima parte, seu et extrema, luculentissima expositione declaravit. Quid super evangelia quadraginta humiliarum expositione fecerit, notum est omnibus Christianis, quam pulchre explanavit. Quid inde aliquorum libris operante sco Spu digressit, vel aliarum multarum sanctarum Scripturarum interpretatus est, Xpianis in mundo tegentibus, patefactum est. Et cantum anni circuli nobis edidit. Post istas quoque Catalenus Abba, ibi deserviens ad sepulcrum sci Petri, et ipse quidem annum circuli cantum diligentissime edidit. Post hunc quoque Maurianus Abba ipsius sci Petri apostol serviens, annalem suum cantum et ipse nobile ordinavit. Post hunc vero Dominus Vir bonus Abba, et omnem cantum anni circuli magnifice ordinavit.

¶ quis, postquam ista cognoverit, custodire, vel celebrare, in quantum Deo jubente valuerit, neglexerit, aut si melius aliunde scire, vel accipisse exemplum fortasse jactaverit, dubium non est, quod ipse sibi fallit, et in caligine erroris sicut ipsum infeliciter demergit, qui tantos, et tales Patres, scos Auctores ausus sit despiciere, et derogare. Nescio, qua fronte, vel temeritate præsumptuoso spiritu ausi sunt beatos Hilarium etque Martinum, sive Germano vel Ambrosio, seu Iulios sanctos Dei, quos scimus de sca sede Romana beato Petro apostolum successoribus suis directos in terra ista occidentali, et virtutibus atque miraculis coruscare, qui in nullo a sca sede Romana, vel a synodo trecentorum decem, et octo Patrum catholicorum Niceni (Nicæni) conventus, medium cum Spiritu sco cohabitantem vel cæteris tribus aliis principalibus synodis deviarint, cum qua sca canonica instructione omnia esse noscuntur, ut tales ad testimonium adducere audeant, ut dicantur, sicut et illi tenuerunt, vel custodierunt, sic et nos tenere,

A atque custodire videmur; quorum vita, vel mores, et opera atque meritum longe ab istis, quos modo memoravimus, quantum cælum a terra, distat, distare videatur; cum istos præclaros Confessores Xpi, quos superius nominavimus, sciamus, frequenter eos Romam ambulasse, et apud beatos Papatus, vel Xpianis Imperatoribus colloquium habuisse, vel si qui a sca Romana sede deviabant, sæpe recorrexisset, apud nos manifestum est. Inquirant ergo, qui istos se fatentur habere auctores, volumina, vel gestus eorum, si sic tenent, et operantur, quomodo et illi operati sunt, atque tenuerunt, adsentimus et nos eos cum omni devotione et veneratione. Si autem non est ita, oportet eos diligenter inquirere, et imitare, atque custodire, sicut et sca Romana ecclesia custodit, ut teneant et ipsi unitatem catholicæ fidei, amen; ne dum peregrinas consuetudines inquirentes, atque sectantes involvantur, vel excidantur a fide, ne superveniat in illos illud, quod egregius prædicator prædixit: in novissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines se ipsos amantes, et omnem intellectum in captivitatem redigentes, veritatem autem non loquentes, nec adquiescentes; et illud; erit enim tempus, cum sanam doctrinam non substinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes auribus habentes, et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur; et illud; testimonium perhibeo illis, quod æmulationem Dei habeant, sed non secundum scientiam, vel traditionem, quam acceperunt a nobis; ignorantes enim Dei scientiam, et suam quærentes, statuere justitiæ Dei non esse subiectam justitiam suam. Illi qui sunt, qui statuere? qui veram auctoritatem derelinquunt, et arbitrio suo vel voluntatem sequuntur; quod ita Xpianis non expedit facere, sed magis divinarum Scripturarum cottidie scrutare, et sanctorum Patrum dogmata investigare, atque imitare, qui in omnibus semper Domino placuerunt, et hic in mundo hominibus probati paruerunt, nec e schismaticis vel contradictoriis adversus scam sedem Romanæ ecclesiæ esse demonstrantur, et ne forte videantur esse ramusculi, quod sunt membra de illo sigillo septimo, id est septima hæresis, qui ad extremo surrectura est, adtestante sacra scriptura: quia prope est pro foribus, quod dicitur ante januis, quia juxta beati Johannis Apostoli vocem, qui septem ecclesiis in Apocalypsi scribere a Domino jussus est, et librum signatum vidit sigillis septem secundum miserium septem dona Spiritus sancti. Econtra ex adversa parte septem spiritus nequam sunt contrarii septem donis Spiritus sancti, et septem sigillis, septem hæreses sunt. Sex enim jam surrexerunt in mundo de parte orientali contra sca Romana ecclesia, sed opitulante gratia Xpi omnes illas hæreses fregit sancta sedes beati Petri apostoli, atque computavit. Adhuc septima restat, et sic tradunt seniores et sapientes, atque Doctores scæ sedis Romanæ ecclesiæ, quia de parte ista occidentali, seu et aquilone surgere habet; et data est eis potestas tenebrosa, et perdant semetipsos, et alios in errore ducantur, et quos non potuerunt seducere per blandimenta, faciunt per fortitudinem et per tormenta, vel gladium Ecclesiæ Dei quærantur trucidare, atque extinguere. Sed fundamentum Dei fortiter ac fixum stat, quod in evangelium per semetipsum Dominus promittere dignatus est dicens ad beatum Petrum apostolum: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalent adversus eam.* Fideles autem Romanæ sedis ecclesiæ tormentis et tribulationibus affligi vel mori quidem possunt, sed superari fides atque credulitas eorum nullatenus nec frangi potest.

Oremus misericordem Dominum, et instanter vigilemus, atque sobrii simus, et non dormiamus, sicut illi, qui spem non habent, ut de ista mala omni, quæ universa orbe superventura sunt in proxi-

mo, ut nos eripere, et liberare dignetur, et unitatem catholicæ fidei usque in finem habere, atque custodire concedat, et per portas sit introitus noster in civitatem Dei, quod est Hierusalem cælestis, ut lignum vitæ

in perpetuum cum sanctis Dei perfructu et jucundare mereantur donante Domino nostro Ihu Xpo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat. Deus pœnia sæcula sæculorum amen. Finit. Deo gratias.

FRAGMENTUM

STATUTORUM CANONICORUM TURONENSIIUM CUM VIVEBANT IN COMMUNI

(*Bibliotheca sanctæ ac metropolitanæ ecclesiæ Turonensis, compendiose et ordinate digesta; seu catalogus librorum mss. qui in eadem bibliotheca asservantur, etc.* Studio et opera D. D. G. Voûan, majoris archidiaconi, et V. d'Avenne, ejusdem ecclesiæ canonici, in notis, ad calcem, pagg. 61, 62, 63 et 64, nota i.)

Si quis frater in congregatione canonica constitutus, horas canonicas frequentare neglexerit; ecclesiamque non religiose, sed pompaticè, vel incompotè intraverit, et opus Dei negligenter exsecutus fuerit; ad collationem venire distulerit; obedientiam a magistris sibi injunctam agere recusaverit; in legendo vel cantando, vel in cæteris ecclesiasticis disciplinam juxta vires studium non exhibuerit; ad mensam non necessitate, sed vitio tarde occurrerit; et claustris sine licentia exierit; per licentiam vero egressus, extra constitutum sibi placitum moras fecerit; in plateis ire, aut bivis residere temptaverit; in dormitorio aliquid indecens vel inhonestum verbis perpetraverit aut actibus; alicubi nisi in dormitorio cum cæteris absque causa inevitabili dormire præsumpserit; fratribus charitatis officio obedienter servire neglexerit; discordiam quam dicente Scriptura Dei anima detestatur, intra fratres semina-verit; et huic institutioni contumax, aut superbus, aut murmurans, seu in aliquo contrarius, exstiterit; et cætera hujuscemodi agere temptaverit, hic primi secundo ac tertio, quin imo crebrius admonetur. Et si his admonitionibus non cesserit, publica admonitione corripitur. Quod si et his renisus fuerit, cæ-

teris sibi alimentis interdictis, pane tantum usque ad dignam satisfactionem utatur, et aqua.

Si vero nec sic se correxerit, separetur a mensa, et a societate fratrum in choro psallentium removeatur, et seorsum in loco hujuscemodi negligentibus a prælatis constituto stare cogatur, ut saltem rubore sequestrationis emendetur. Dein, si his modis correptus, incorrigibilis exstiterit, et ætas permiserit, quia juxta Salomonis vocem: « Stultus verbis non corripitur, » congrua ei verberum adhibeatur castigatio, quibus utpote filius verberetur; quatenus secundum beati Gregorii sententiam: Qui jubentis verba non audiunt, verberibus admoneantur, ut ad bona desideria pœnæ trahunt, quos præmia non invitant. Cæterum si talis fuerit, quem aut ætas una, qualitas personæ verberari non siverit, publica objurgatione et sequestratione hujuscemodi corripiatur, usquedum digna pœnitentiæ satisfactione veniam consequatur. Si vero utique, et qui flagellatur, et quem flagellari ætas, aut qualitas personæ prohibent, adhuc incorrigibiles exstiterint, sic locus intra claustra canonicorum, sicut multis in locis noscitur esse, quo ad tempus retrudantur, et secundum modum culpæ castigantur, ut juxta Apostolum, « traditi Satana in interitum carnis, spiritus salvus sit in die Domini. »

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR

RICHERUS S. REMIGII MONACHUS.			
De Richero et ejus Chronico notitia.	9		
HISTORIARUM LIBRI QUATUOR.	17		
Prologus.	17		
LIBER PRIMUS.	17		
LIBER II.	49		
LIBER III.	86		
LIBER IV.	125		
APPENDIX AD SÆCULUM X.			
SÆCULI X AUCTORES ANNI INCERTI.			
GERARDUS S. MEDARDI SUSSIONENSIS DECANUS.			
Prologus in vitam S. Romani.	171		
Admonitio.	173		
Vita.	173		
ALBUINUS EREMITA.			
Epistola ad Heribertum.	186		
TERALDUS.			
Epistola ad Guidonem.	186		
Amblardus abbas Sollemniacensis. Epistola ad Herveum.	187		
SÆCULI X OPERA AÆTHOTIKA.			
DE FUNDATIONE MONASTERII S. ARNULPHI METENSIS.	189		
SERMO DE S. CLODOALDO CONFESSORE.	195		
LIBELLUS DE SUCCESSORIBUS S. HIDULPHI IN VOSAGO.	203		
DE GESTIS EPISCOPORUM ANTISSIODORENSIUM.	219		
CARMEN DE MONASTERIO GEMMETICENSI.	394		
De sequente collectione canonica Mailmonitum.	397		
CANONUM PRISCA COLLECTIO.	397		
Præfatio.	397		
LIBER I. — De ordinatione clericorum.	397		
LIBER II. — De celebratione concilii, etc.	403		
LIBER III. — De ministeriis ecclesiasticis.	412		
LIBER IV. — De monachis.	415		
LIBER V. — De gratia baptizandorum.	417		
LIBER VI. — De diversis.	421		
LIBER VII. — De homicidio, matrimonio, jurejurando			
		jejunio, eleemosyna et oratione.	428
		LIBER VIII. — De pœnitentia et gratia communis etiam in ultimis, etc.	434
		LIBER IX. — De judicio pœnitentium etc.	437
		EPISTOLA CANONICA.	443
		MONUMENTA DIPLOMATICA.	
		ANGLO-SAXONUM REGUM LEGES ECCLESIASTICÆ	
		LEGES ECCLESIASTICÆ ALFREDI REGIS ANGLORUM.	447
		LEGES ECCLESIASTICÆ EDUARDI SENIORIS ANGLORUM REGIS ET GUTHURNI REGIS DANORUM.	459
		LEGES ECCLESIASTICÆ ÆTHELSTANI ANGLORUM REGIS.	461
		LEGES ECCLESIASTICÆ HOELI-DIA, REGIS SEU PRINCIPIS TOTIUS WALLIÆ.	471
		LEGES ECCLESIASTICÆ EDMUNDI ANGLORUM REGIS.	480
		LEGES ECCLESIASTICÆ EDGARI REGIS ANGLORUM.	485
		Charta ejusdem.	485
		Leges Ecclesiasticæ.	496
		Prisca versio legum.	497
		Canones editi sub Edgardo.	499
		Charta ejusdem in concilio Londoniensi, anno 970 vel 972 data.	518
		LEGES PRÆSBYTERORUM NORTHUMBRENSUM.	522
		FRANCORUM REGUM IMPERATORUM DIVISO IMPERIO CAPITULARIA.	
		LOTHARII I Conventus Ingelheimensis.	525
		HLUDOVICI II ET KAROLI II pactum Argentoratense.	527
		KAROLI II Conventus in villa Colonia.	528
		Synodus apud Tolosam.	532
		HLOTHARII I, HLUDOVICI II et KAROLI II Conventus ad Theodonis villam.	533
		KAROLI II Concilium in Verno palatio.	540
		Ejusdem synodus Bellovacensis.	544
		HLUDOVICI II Italiæ regis capitulum.	546